

Бранислав Матић, свештеник, докторанд
Правног факултета Универзитета у Крагујевцу

УДК: 271.222:351.076/.077(497.11)

DOI: 10.46793/DCP23.299M

УЛОГА СВЕШТЕНОСЛУЖИТЕЉА У ЈАВНИМ УСТАНОВАМА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Сажетак: Овај рад истражује положај религије у појединим јавним установама Републике Србије. Рад се преваходно фокусира на образовање, војну службу, болничке и затворске службе. Посебан нагласак ставља се на значај верске слободе у контексту ових институција, као и на важност обезбеђења адекватног положаја свештенослужитељима како би се пружила најбоља подршка корисницима. У раду ће бити извршена анализа положаја религије кроз историју и у савременом друштву и њеног доприноса духовном и емоционалном благостању појединаца у специфичним окружењима, пружајући им подршку и утеху у тешким тренуцима. Кроз анализу ових институција рад истиче како сарадња између државе и Цркве може допринети духовној, емоционалној општој добробити грађана Републике Србије.

Кључне речи: Црква, држава, свештенослужитељи, јавне институције.

1. Увод

У савременој култури евидентно је одсуство јединственог моралног оквира и глобалног колективног утицаја. Процес индивидуализације значајно подрива колективну свест. Међутим, вреди напоменути да поједини мањи субјекти, као што су породица, локална заједница, верска група, организација цивилног друштва, школа настављају да утичу на своје чланове и служе као платформе за преношење моралних вредности. Концепт добра и зла се не спроводи путем институционализованих ауторитарних средстава. Сходно томе, подкуп теоретичара заступа суморну перспективу у погледу прогресије морала у савременом друштву, стављајући нагласак на његове дехуманизацијске карактеристике и његов потенцијал да обликује појединце у обичне клијенте, машине или потрошаче. Пад моралног поретка се обично приписује опадању утицаја породице и образовних институција у преношењу друштвених вредности. Бројне мултидисциплинарне научне студије су се концентрисале на укључивање веронауке у контекст савременог српског друштва. У земљама које доживљавају значајне друштвено-економске и политичке промене, постоји хитна потреба за фундаменталним реформама и трансформацијама у оквиру

модерних образовних система. Циљ је да се образовни процес прилагоди и усклади са развојним трендовима друштвеног развоја, уз истовремени нагласак на ефикасно неговање културних и националних вредности. С обзиром на претпоставку да образовање чини аспект људске свести и да служи као предуслов за просперитетан и испуњен живот у специфичном друштвеном контексту, међуоднос између образовања и религије је од највеће важности. Такође, у верска служба у војсци олакшава неговање колективног идентитета и заједничког циља међу војним особљем, подржавајући основне вредности и концепте који чине темељ војног етоса. Војни капелани играју значајну улогу у неговању и одржавању чврсте моралне и етичке структуре унутар оружаних служби кроз њихово активно присуство и ангажовање.

Предмет истраживања овог рада јесте анализа положаја религије у појединим јавним институцијама у Републици Србији.

Циљ истраживања овог рада јесте да се на основу доступне релевантне литературе утврди положај религије током времена и утврде потребе и могућности за њихово унапређење и побољшање.

2. Положај и улога религије у образовању и војној служби

2.1. Религија и образовање

Почетни период законодавног напретка у првим годинама Краљевине СХС сусрео се са непредвиђеним изазовом – демократским принципима утеченим у Видовданском уставу. Присуство етничких подела значајно је утицало на партијску политичку динамику, чиме је подривала делотворност парламентаризма у уставном оквиру. Законско уређење конфесионалне верске наставе у новонасталој држави утврђено је Видовданским уставом Краљевине СХС. Овај устав је налагао да се верска настава нуди на захтев родитеља, са поделама на основу вероисповести и у складу са њиховим религиозним принципима.¹

Доношење закона који се односе на правни положај црква и верских заједница, уз разне друге законодавне иницијативе државе у настајању, одложено је до успостављања шестојануарске диктатуре 1929. године и накнадне реконфигурације Краљевине СХС у Краљевини Југославији. Преговори који су у току за закључивање конкордата са Светом столицом усклађени су са правним ставом Римокатоличке цркве, према њеном обећању и међународној пракси. Статутом су обухваћена основна начела која регулишу

¹ Чл. 16., ст. 7. Устав Краљевине СХС: обнародован у бр. 142а Сл. новина на Видовдан 28. јуна 1921. у Београду. Линк: http://istorijskenovine.unilib.rs/view/index.html#panel:ppissue:UB_00138_19210101|page:12.

конфесионалну верску наставу цркве и њене верске заједнице. Што се тиче верске наставе, друга законодавна мера укључивала је примену посебног закона о верском образовању, познатог као ЗоВН. Овај закон служи као свеобухватан оквир који регулише основне аспекте верског образовања за све религије које су добиле званично признање. Постојећи статут показује његову применљивост на Римокатоличку цркву, чиме обухвата верску наставу цркава и верских група које су „усвојене“ и „признате“ по Видовданском и септембарском уставу. Доношење поменутог закона показује значајну улогу верске наставе у обликовању динамике између цркве и државе. Ово је очигледно пошто је државна влада иницирала закон, који је имао за циљ да успостави оквир за верско образовање које је укључивало сарадњу са Римокатоличком црквом. Нарочито, овај развој се десио у периоду када су преговори о конкордату били активно у току. Чини се да је законодавац оклевао да регулацију верске наставе заснива на непредвидивом завршетку наведених преговора.

Законодавство о црквеним и верским заједницама донето 1929. и 1930. године обухватало је четири различита закона, од којих је сваки садржао кључне елементе који се односе на верску наставу. Нарочито је да су ове одредбе показале изузетан степен сличности међу претходно наведеним законима. Почетна одредба у сваком од ових закона обухвата афирмацију основног принципа који регулише уређење верске наставе у државним школама. Овај принцип предвиђа да се верска настава изводи у државним и приватним школама, уз одобрење и надзор релевантних црквених и верских власти. Наставни план и програм утврђује надлежни министар на препоруку надлежног органа цркве или верске заједнице. Уџбеници, с друге стране, подлежу прописима прописаним законом, уз услов сагласности одговарајуће цркве или органа верске заједнице. У погледу сертификације вероучитеља, поменути закон разграничава диференцијацију између основног образовања, које је обавезно за све појединце и обухвата четири разреда, и средњег и стручног образовања. Конкретно, законодавство искључиво признаје могућност да вероучитељи буду свештеници, имами или „духовни појединци“ које препоручује црква или верска заједница искључиво на нивоу основног образовања. Именовање вероучитеља у средњошколским и стручним образовним установама зависи од сагласности министра, уз сагласност црквеног органа, односно верске заједнице. Примена ЗоВН-а 1933. године довела је до проширења правила која се тичу верске наставе. Ови закони су се посебно бавили различитим методама запошљавања наставника верске наставе и оцртавали акредитивне потребне за такве позиције. Обим веронауке у грађанским школама проширен је на свештенике, имаме и оне који се сматрају „духовним лицима“. Ово проширење се односило на прва четири разреда средњих школа, чинећи половину укупног броја доступних средњих школа. Евидентно је да закон експлицитно предвиђа две опције за основну и грађанску школу у погледу наставе верске наставе: или од стране верских личности као

што су свештеници, имами и духовни појединци, или од стране посвећених вероучитеља. У контексту појединаца као што су свештеници, имами или духовне личности, које именује одговарајући духовни ауторитет, они не стичу положај и накнаду државних службеника. Тачније, предвиђено је да им општина може обезбедити одређени облик накнаде. Одговорност за верску наставу у основним и грађанским школама сnose пре свега цркве и верске заједнице, на шта указује и одредба која надлежним духовним властима даје овлашћење да упућују вероучитеље у ове школе. Важно је напоменути да ако су ови вероучитељи свештеници, имами или духовни појединци, они не примају накнаду од државе за своје наставне услуге.

Сходно томе, закон обавезује цркве и верске заједнице да испуне ову дужност, с тим да надлежни државни органи задржавају право да интервенишу ако ти субјекти не испуне своје обавезе. Без обзира на примарну обавезу коју имају цркве и верске заједнице, министар просвете има овлашћење да укине радни однос наставника веронауке у основним и грађанским школама. Ова радња се може предузети ако њихов рад у образовној институцији није у складу са педагошким принципима или ако њихово понашање, како унутар тако и ван школског окружења, одступа од општих циљева установе. У контексту ове одлуке, министар није обавезан да тражи сагласност цркве, односно верске заједнице. Уместо тога, министар је једини одговоран да обавести одговарајући верски орган о одлуци. Наставници веронауке у средњим школама и школама за обуку наставника морају, у складу са важећим законодавством, да поседују одређене квалификације прописане од стране одговарајућих образовних институција. Поред тога, за ангажовање ових наставника потребно је одобрење надлежног верског органа. На основу истакнуте диференцијације између наставника верске наставе у основним и грађанским школама, може се направити разлика између наставника у средњим школама и школе за обуку наставника. Обавезује се да појединци који желе да постану наставници у средњим школама морају проћи професионалну компоненту наставничког испита специфичну за средње школе. Овај испит се придржава наставног плана и програма који је утврдио министар просвете, на основу препорука надлежних црквених власти. Насупрот томе, вероучитељи у државним школама су дужни да полажу посебан државни испит за вероучитеља, као што је предвиђено законима који регулишу основне или грађанске школе. Ауторитет цркве са потребном стручношћу за спровођење годишња „инспекција“, односно надгледање наставе верске наставе.²

Изгласан 31. јануара 1946. године, Устав ФНР Југославије је прогласио апсолутну одвојеност верских заједница од државе. Молба Светог

² Закон о верској настави у народним, грађанским, средњим и учитељским школама у Краљевини Југославији из 1933. Линк: <https://pretraziva.rs/show/prosvetni-glasnik--1933-10-01.pdf> (у даљем тексту: ЗОВН).

архијерејског сабора Српске православне цркве за очување црквеног брака занемарена је приликом израде новог Устава. Принципи наведени у члану 25, који су успоставили одвојеност цркве од државе, уграђени су у Устав од 13. јануара 1956. године. Све верске организације у земљи, укључујући и СПЦ, одмах су маргинализоване, демонополизоване, деполитизоване и економски ослабљене доношењем низа системских законских прописа од стране новоизабране политичке власти, која је показала несклоност вери и верским заједницама. Имплементацијом секуларизирајућег образовања – конкретно, забраном верске наставе у државним школама – и поделом Богословског факултета и састава Универзитета у Београду (1952. године), држава је ефективно подрила економску, јавну, политичку, и културни утицај црквене хијерархије и њен утицај на народ. Овај административни тип државне политике који је настао после Другог светског рата одликује се супротстављањем или сукобом државно-партијске бирократије са верским заједницама и њеним настојањима да кроз спровођење конкретних мера ограничи делокруг деловања цркве, које она брзо потчињава и регулише.³

Током 20. и 21. века, област веронауке је истраживана у оквиру образовних институција кроз неколико деноминација, укључујући науку о вери и моралу, веронауку и науку о религији у учитељским школама. С обзиром на то да су школе похађали појединци из различитих верских заједница, укључујући католике, православне хришћане, муслимане и Јевреје, за сваку вероисповест је спроведен посебан програм верског образовања, прилагођен специфичним потребама и уверењима њених следбеника. У области веронауке уследио је дуготрајан дискурс о његовом месту у средњошколском програму. Једна фракција се залагала за њено потпуно елиминисање, док се друга залагала за минимално смањење. Трећа фракција је позвала на свеобухватну ревизију предмета. Ова питања су пролонгирана до 2018. године.⁴ У савременом друштву не постоји ни јединствен морални поредак, ни глобални колективни утицај. Индивидуализација озбиљно нарушава колективну свест, иако мале организације попут породице, локалне заједнице, верске групе, организације цивилног друштва и школе и даље врше утицај на своје чланове и обезбеђују канале за преношење моралних порука. Не долази до институционализованог ауторитарног наметања концепта добра и зла. Као последица тога, одређени теоретичари усвајају песимистички поглед на еволуцију морала у савременом друштву, наглашавајући његову дехуманизујућу природу и способност да трансформише појединца у клијента, машину или потрошача. Пад моралног

³ Баришић, С., *Српска православна црква и Југославија*, YU Historija, 232-238, 2018, стр. 6.

⁴ Gološ, H. i dr., *History and religion go hand in hand with society*, Univerzitetaska misao-časopis za nauku, kulturu i umjetnost, Novi Pazar, бр. 18/2019, стр. 29.

поретка приписује се све мањем утицају породице и школе у преношењу друштвених вредности.⁵

Интеграција веронауке у савремено српско друштво била је у фокусу великог броја интердисциплинарних научних истраживања. У земљама које пролазе кроз значајне друштвено-економске и политичке трансформације, савремени образовни системи трпе суштинске реформе и трансформације. Циљ је извршити модификације образовног процеса и укључити га у развојне токове друштва, уз ефикасно промовисање културних и националних вредности. У светлу чињенице да је образовање облик људске свести и услов за просперитетну и задовољавајућу егзистенцију у датом друштву, веза образовања и религије је кључна. Укључивање веронауке и питања религије у наставни план и програм је остварено кроз транзиционе процесе у Европи, који су такође подстакли свеобухватније испитивање ових предмета. Тачније речено, доминантна религија у Србији је хришћанство, односно православље. Ипак, постоје додатне верске заједнице, укључујући ислам, римокатолицизам, јудаизам, протестантизам и друге. Верска настава је изборни предмет који се изучава у основним и средњим установама у Србији (ученицима је омогућена могућност да упишу грађанско васпитање или веронауку). Оцењује се описно и не доприноси коначној оцени. Веронаука обухвата следеће предмете који се изучавају у првом циклусу основног образовања: православни катихизис, исламска веронаука, католичка веронаука, евангеличко-лутеранска веронаука Словачке евангеличке цркве, веронаука хришћанске реформисане цркве и јеврејска веронаука. Поред веронауке, верске теме обрађују и следећи предмети: народна традиција, природа и друштво, музичко васпитање и визуелна уметност. Успостављањем корелације и везе између наведених објеката, верска настава за децу ће постати значајнија и занимљивија. Примарни циљ увођења верске наставе у наставни план и програм првог циклуса основног образовања у Србији је очување и унапређење верских уверења. Религија, вечни друштвени феномен који је и даље релевантан и значајан, добија на значају у савременом друштву. Означава систем веровања, праксе и идеја, као и посебан начин понашања према свету, друштву, човечанству и природи. Поседује исти ниво значаја као дисциплине као што су филозофија, наука, уметност и тако даље. Поред очувања верских принципа, додатни циљ веронауке је упознавање младих са одређеном вером преношењем основних знања о њеним атрибутима, укључујући молитве, значај литургије и обичаје у вези са религијом коју изучавају. Веронаука се мора одвијати у форми отвореног и толерантног дијалога који поштује верска уверења других, што је уједно битно за његову вредност и значај.⁶

⁵ Гавриловић, Д., *Доба употребе: религија и морал у савременој Србији*, Ниш, 2013, стр. 80.

⁶ Минић, В. Љ., Јовановић, М. М., *Религијско васпитање у првом циклусу основног образовања у Србији*, Knowledge: International Journal, 30(2)2019, стр. 373.

2.2. Религија и војска

Помињање војних свештеника и верских служби у војсци датира из прве половине 19. века и задржало се до средине 20. века. Од 1839. године, два законска акта у Кнежевини Србији дозвољавају употребу војних свештеника и вршење верских служби у оквиру војних формација. Организација војних гарнизона (на снази од 31. маја) је почетни предмет, а затим следи Војни закон (на снази од 31. октобра). У том периоду српски војник је Бога видео као свог највећег савезника, приписујући том веровању своју непобедивост и бесмртност. Војна капеланија служи као систем духовне подршке за војнике, пружајући смернице, саветовање и верске услуге. Ова институција помаже у неговању осећаја јединства и сврхе међу војним особљем, јачајући вредности и принципе који су у основи војног етоса. Својим присуством и учешћем, војни капелани доприносе развоју и одржавању снажног моралног и етичког оквира у оружаним снагама. Војни свештеници су играли значајну улогу у догађајима и учењима претходних 451 година. Тренутно постоји ограничено знање у вези са разумевањем и оличењем гледишта о односу православља и ратовања. Ипак, вреди поменути и угледног српског војсковођу, војводу Петра Бојовића, који је поседовао изузетне војничке вештине и заузимао истакнуто место у официрском кору, који је важио за друштвену елиту и темељни стуб савремене војске. Бојовић је показао дубоко разумевање светоотачког учења и активно их уградио у своје лично понашање, на тај начин дајући пример укрштања православља и контекста рата. Официрски кор је, углавном, чинио значајну већину. Истовремено, савремене генерације поседују значајно смањено познавање овог домена, што резултира ограниченим разумевањем његовог практичног оличења, односно посматрања.⁷

Свештеници су вршили верске обреде унутар одељења и служили су као узор хришћанских вредности. Војна стална и верска служба била је регулисана и Законом о уређењу народне војске (1861). Међутим, правни документ који је највише утицао на војно свештенство била је Организација целе војске, која је донета 24. фебруара 1876. године, непосредно пред рат са Турцима. Војни капелани служе под управом Врховне команде, дивизије и бригаде. Врховна команда је била обавезна да именује војног епископа са овлашћењем да надгледа целокупно војно свештенство. Војни свештеници су сматрани државним службеницима и поседовали су ауторитет који је био једнак онима који имају официри. Посебан акценат добија изучавање веронауке, која је била обавезна за све војнике и кандидате ниже војне академије. Начелник штаба Врховне команде постављао је војне свештенике на одређена места за молитву током непријатељстава. Њихове обавезе су

⁷ Карапандин, С. С., *Утицај војних свештеника на јачање морала Војске Краљевине Србије у ослободилачким ратовима 1912-1918. године*, Војно дело, 71(6)2019, стр. 451-452.

укључивале да сви свештеници буду присутни на одређеним местима за молитву, да мотивишу војнике да појачају своју борбену готовост и да причешћују покојнике. Поред тога, један део војних имама и војних рабина служио је у српској војсци, њихове одговорности биле су управо еквивалентне одговорности православних војних свештеника. На иницијативу митрополита српског Димитрија, римокатолички капелани су први пут распоређени у српску војску стационирану на Солунском фронту. Ова промена је спроведена са намером да се аустроугарским заточеницима обезбеди верска слобода. Војска Краљевине СХС, која је касније постала Краљевина Југославија, придржавала се исте организационе структуре за верске службе као и Српска војска до 1918. године. Наиме, све признате цркве и верске заједнице добиле су војне свештенике, с обзиром на изражену мулти - етничност и мулти - конфесионалност региона. Забрана верске службе у војсци наступила је након завршетка Другог светског рата.⁸

Организација верских служби у законодавном смислу унутар Војске Србије регулисана је Законом о Војсци Србије, који је ступио на снагу 1. јануара 2008. године, чиме је успостављен неопходан правни оквир за свеобухватну контролу овог домена. Уредбу о вршењу верских служби у Војсци Србије донела је Влада Републике Србије 24. марта 2011. године, у складу са Законом. Ова уредба се бави питањима која се односе на остваривање слободе вероисповести припадника Војске Србије. Законодавство које се односи на Војску Србије утврђује одредбе о интеракцији између Министарства одбране и верских институција, посебно у погледу пружања верских служби у оквиру Војске Србије. Ове интеракције су регулисане посебним споразумима. Потписивање споразума између Министарства одбране и Светог архијерејског сабора Српске православне цркве обављено је 28. јуна 2011. године. Након тога, 18. октобра 2011. године, потписани су споразуми и са преосталих шест традиционалних цркава и верских заједница и то са Римокатоличком црквом у Србији, Словачком евангеличком црквом, реформисаном хришћанском црквом, евангеличком хришћанском црквом, Јеврејском заједницом у Србији и Исламском заједницом Србије. Спровођењем споразума олакшана је примена Уредбе о вршењу верских обреда у Војсци Србије. Израда Правилника о условима за вршење верске службе у Војсци Србије заснована је на Уредби о вршењу верске службе у Војсци Србије и споразуму са црквама и верским заједницама. Овим правилником се ближе уређују услови за обављање богослужења и верских обреда, као и друге верске дужности и делатности које обављају војни свештеници и њихови помоћници у Војсци Србије.⁹

⁸ Генералштаб војске Србије. Верска служба у војсци Србије. Линк: <https://www.vs.rs/sr-lat/clanak/2E038B9905EE11E5ABAB00163E135070/verska-sluzba> (09.11.2023).

⁹ Закон о војсци Србије, Сл. гласник РС, бр. 116/2007, 88/2009, 101/2010 - др. закон, 10/2015, 88/2015 - одлука УС, 36/2018, 94/2019 и 74/2021 - одлука УС.

Распоређивање свештеника или верских службеника у оквиру Војске Србије зависи од броја припадника верских заједница, како је то предвиђено Уредбом о вршењу верске службе у Војсци Србије и утврђеним уговорима са црквама и верским заједницама. Расподела радних места за војне свештенике, односно верске службенике, у Министарству одбране и Војсци Србије одређена је по принципу заступљености верника. Тренутно је на располагању 26 локација за обуку војних свештеника придружених Српској православној цркви. Поред тога, постоји једна локација за обуку војног капелана из Римокатоличке цркве, а друга локација за обуку специјално за војног имама из Исламске заједнице Србије.

Верском службом у Војсци Србије руководи Одељење за вере, које делује у оквиру Управе за кадрове. Ово одељење се састоји од различитих позиција, укључујући шефа одељења, службеника, главног војног капелана, главног војног имама, помоћника главног војног капелана, помоћника главног војног капелана и помоћника главног војног имама.

У оквиру институција Министарства одбране, организација верских служби на различитим нивоима, укључујући команде оперативног нивоа, команде јединица на нивоу бригаде и команде појединачних батаљона, подразумева успостављање колективног органа надлежног за питања вере. Ово тело чине војни капелан и помоћник војног капелана.

Одређивање богослужбеног простора врши старешина касарне, војног објекта и других места на којима се обављају дужности, односно старешина који надгледа све јединице или установе, на основу препоруке војног свештеника. Промена намене простора за богослужење може се предузети уз дужно поштовање према његовој предвиђеној функцији, као и исказивање поштовања према ставовима и ставовима војног капелана и војног епископа. Верске активности у оквиру богослужења подлежу независним нормама других традиционалних цркава и верских организација, што захтева овлашћење војног епископа. Министарство одбране је одговорно за успостављање и одржавање богомоља, осигуравајући да оне буду опремљене низом разноврсних транспортних добара. Уређење богомоља у оквиру Српске православне цркве спроводе војни свештеници, који су обезбеђени богослужбеним предметима и литературом. Овај процес се придржава аутономних норми цркве и финансира се из сопствених финансијских средстава. Уређење и опремање богомоља одређују војни свештеници у складу са самосталним законима Српске православне цркве. Војни капелани имају могућност да се баве верским активностима ван одређених верских простора, уз одобрење својих претпостављених и овлашћење војног епископа.¹⁰

¹⁰ Генералштаб војске Србије. Верска служба у војсци Србије. Линк: https://www.vs.rs/sr_lat/clanak/2E038B9905EE11E5ABAB00163E135070/verska-sluzba (10. 11. 2023).

Динамика између Српске православне цркве и државних органа Републике Србије претрпела је многе трансформације од 2000. године, зависно од владајуће политичке фракције. Држава је показала кооперативан став према Српској православној цркви у разним питањима, укључујући спровођење верске наставе у школама, укључивање свештеничке службе у војску, пружање верских служби у затворима и болницама, враћање Богословског факултета Универзитета у Београду, и пружање подршке за завршетак храма Светог Саве у Београду. Међусобна веза између реституције црквене имовине и дознаке СПЦ пореза држави је испреплетена, а њихово решавање је зависно једно од другог.¹¹

2.3. Религија и затвор

Пастирско старање о утамниченом човеку односи се на вођење и изграђивање живота о Христу, као и подршка и бодрење истог ради олакшавања телесних болова. Утамничено лице се од потчињеног лица разликује по томе што први себе сматрају утамниченим и постоји свесност о томе док ови други не мисле то, немају свест о томе и своје стање постаје реалним. Пастир у овом случају нуди слободу истинске природе и лекове који су одговарајући и који се употребљавају ради решавања проблема са ранама, док код других пастири покушавају да их пробуде из духовног ропства како би им пробудио жељу за слободом. Поред тога, пастирски рад са лицем које је утамничено односи се на бодрење, оснаживање и утеху. Понуда подршке утамниченим од стране пастира предсталба израз цркве. На овакав начин се буди осећај код утамниченог да је Црква преставник љубави, Божију породицу на земљи која је у тешким моментима са њим. Често се дешава да лица која су у затвору су у опасности и искушењу утамниченог због одређених услова који су мизерне природе који владају у затвору. Да би се реализовала претпоставка побожног вршења свештених служби је да у затвору постоје простране и уредне Цркве. Такође, Црква у затвору треба да је чиста и украшена. Утамничени у Цркви треба да буде прожет иконама, декорацијом, бојама и др. Божанствена литургија и свештене службе требају бити организоване и требају да се обављају тако да затвореник може на активан начин да учествује у њима. Важно је молитве читати на глас, да је појање свих учесника у литургији, те да се симбол вере и молитва произнесу наглас од стране свих верника. Истински повратак Богу и Цркви претпоставља одрицање од начина живота који је вођен и на искрен начин исповест пред свештеником.¹²

¹¹ Цветковић, В., *Да ли је Српска православна црква отуђена институција?*, Отуђене институције у Србији: теорија и пракса, 187, стр. 192.

¹² Мркаја, Б., *Пастирски рад Цркве у затворским установама*, магистарски рад, Сарајево-Фоча-Београд, 2007, стр. 43, 45, 95, 99.

Црква која се налази у затвору у Сремској Митровици има признање да је најстарија затворска црква у бившој Југославији. Отворена је за затворенике свих верских опредељења. У оквиру Казнено-поправног завода у Сремској Митровици, који се одликује највећим на Балкану, постоји јединствена грађевина позната као Капела Свете Петке. Ова капела се налази усред разних ћелија, затворских комора и фабричких хала. Храм се одликује у неколико значајних карактеристика. Као прво, има признање да је најстарији храм који се налази у затвору у бившој Југославији. Поред тога, то је једина затворска установа која запошљава катехету на сталној основи. Осим тога, храм пружа добродошлицу верницима других вероисповести, укључујући православну, римокатоличку, гркокатоличку и исламску. Изградња капеле Свете Петке извршена је 1893. године. Две године касније, уврштен је у затворске просторије како би се задовољиле верске потребе затвореника. Градња је настављена до 1904. године, када је црква и формално завршена. Црква је у почетку била пројектована са два олтара, једним за православне службе, а другим за римокатоличко богослужење. Православно богослужење је служио затворски свештеник, отац Макарије, који је касније постао епископ сремски. Године 1944. звоник и иконостас су у потпуности демонтирани, што је резултирало потпуним нестанком цркве и свих њених делова, без трага за собом. Верске активности су биле забрањене, а затворска капела је претворена у биоскоп. Према црквеном историјском извештају, свештеници и црквени службеници су посећивали злочинце, али нису били овлашћени да врше верске службе, да се баве духовним активностима или осуђенима обезбеде веронауку.

После више од педесет година, 2000-их година поново је оживела црква у затвору Сремскомитрова. Почела је веронаука, а затвор је добио свог духовника, Проту Пајића, кога је касније заменио духовник, свештеник Љубомир Воларевић. Због запажања Павкова да се затвореничко становништво све више повезује са спољним светом, наиме у смислу ресоцијализације, а истовремено показује и повећану склоност ка вери, дошло је до услова за изградњу додатне цркве у оквиру затвора. Изграђена капела се налази у делимично затвореном делу затвора. Новооснована црква обележава летњу сезону, док ће црква која се налази у оквиру затвора славити Свету Петку током јесени.¹³

2.4. Религија и болнице

Војно-Јасенички Валентин Феликсович рођен је 1877. године у Керчи. Замонашен са именом Лука, хиротонисан за епископа.¹⁴ Ступивши на

¹³ www.politika.rs. Кад се осуђеници исповедају. Линк: <https://www.politika.rs/sr/clanak/362878/Kad-se-osudenici-ispovedaju> (29.11.2023).

¹⁴ www.hramvaskrsenja.me. Житије Светог Лука Кримског. Линк: <https://hramvaskrsenja.me/zitija/zitije-svetog-luka-krimskog> (28.11.2023).

медицински факултет Кијевског универзитета, он је са интересовањем почео да изучава природне науке и ускоро је постао најбољи студент факултета. Млади лекар Војно-Јасенички дипломирао је са десетком. Школски другови су га упитали чиме намерава да се бави убудуће, и били су јако зачуђени када су чули да се Војно-Јасенички спрема да постане лекар у државној служби, уместо да се бави науком.

Архиепископ је указао да је био тужан због њиховог неразумевања јер је изучавао медицину са искључивим циљем да цео живот буде сеоски лекар и да помаже сиромашним људима. Да цео живот буде сеоски лекар, светитељу није било суђено, али да целог живота служи људима, јесте. Ускоро је постао сјајан хирург, одбранио је докторску дисертацију у Москви. Почео је писати књигу „Огледи из гнојне хирургије“, која је спасила животе мноштву рањеника у време Другог светског рата. Он се истицао се као лекар и радио је као академски професор топографске анатомије и оперативне хирургије на Медицинском факултету Универзитета у Ташкенту. Спровео је значајна истраживања и дао значајан допринос у областима хирургије, регионалне анестезије, пиогених инфекција, офталмологије, неурологије, онкологије, ортопедије, оториноларингологије, гинекологије, урологије и стоматологије, често суочавајући се са тешким условима. Спровео је разноврстан дијапазон хируршких захвата, од скромних амбулантних до сложенијих, а након тога пружао је свеобухватну стационарну негу и терапију за оболеле особе. Валентину Феликсовичу Војно-Јасењецком додељена је Стаљинова награда, најпрестижније признање које је доделио Совјетски Савез, као признање за његов значајан научни допринос. Војно-Јасењецки је био цењени лекар који је извршио значајан утицај и на пацијенте и на колеге, захваљујући својим основним етичким стандардима и вредностима укорењеним у хришћанским веровањима.¹⁵

До револуције, Валентин Феликсович Војно-Јасенички био је добар хирург, а после 1917. године пошао је путем мучеништва и исповедништва. Најпре је прошао затвор у Ташкенту. Затим смрт младе жене. Остао је сам са четворо деце. Две ноћи без сна читао је Псалтир над одром вољене, и ту је Господ опет говорио с њим: „Који усељује неплодну у дом, матер која се радује дјеци“. Те речи Псалма биле су упућене њему несумњиво од Бога, зато што су унеле у његову душу наду и утеху. Ускоро се заиста нашла та самопожртвована жена, која му је постала добра сестра, а његовој деци мајка за цео живот. Управо их је она неговала, јер је будући светитељ убрзо постао свештеник, што је у то време значило постати вечно прогоњен мученик, и готово не виђати своју децу. На дан Свих Светих у земљи Руској просијавших, 11. јуна 1961.

¹⁵ Kourkouta, L., Papathanassiou, I., Koukourikos, K., Piadis, C., Ouzounakis, P., Krepia, V., Tsaloglidou, A., *Saint Luke the physician, Archbishop of Crimea*, International Journal of Caring Sciences, 13(2)2020, стр. 1503-1504.

године архиепископ Лука се упокојио. Током три дана није престајао мимоход поред одра Владике и лекара, а на дан сахране процесија је била дуга три километра. Владичина сахрана постала је величанствено исповедништво све православне Русије пред лицем безбожне власти, која је забранила да се његов одар носи главном улицом Симтеропоља. Но, људска ријека је поломила све препреке и огромна процесија је три и по сата пролазила кроз цео град.¹⁶ Његов живот и научна делатност представљају пример практичне интеграције научне истине и верске вере. Посвећен је за ђакона и свештеника, пре унапређења у епископске и архијерејске функције. Био је заточен, а затим прогнан због својих верских убеђења и поштовања од стране Православне Цркве као Светог Луке, што се догодило у Русији 2000. године, као признање његовог отеловљења божанске светости. Свети Лука је стекао престижно место у анализама медицине и Источне православне цркве.

Након руководства Луке Кримског, ова иницијатива је истрајала у свом расту и напредовању. Додатни представници верских заједница су препознали значај верске подршке у болничким установама и иницирали оснивање верских служби и тимова у здравственим установама. Ова настојања су одиграла улогу у успостављању болничког окружења које је инклузивно и саосећајно, пружајући пацијентима духовну помоћ.

Током протеклих неколико деценија, овај концепт се развио и успоставио као норма у здравственим системима широм света. Болнице су имплементирале наменске тимове за пружање верске помоћи и духовне неге, негујући свеобухватан приступ лечењу и интеграцију медицинске и верске димензије здравља.

3. Закључак

Укључивање и унапређење положаја цркве у оквиру јавних служби одликује веома важна улога у савременом друштву. Ова улога обухвата различите друштвене сегменте као што је помоћ заједници, подршка у духовном смислу, образовање, као и промовисање вредности. Међутим, религија и црква су током историје пролазиле кроз различите контексте, те их је одликовала изразита комплексност. Однос Српске православне цркве и државних органа доживео је неколико промена зависно од преовлађујуће политичке фракције на власти. На основу анализе доступне релевантне литературе, можемо уочити допринос цркве и религије у различитим јавним службама. Свети Лука Кримски, као зачетник присутности вере у болницама створио је веома значајан допринос у интеграцији медицине и духовности.

¹⁶ Baloyannis, S. J., *Saint Luke Metropolitan of Simferopol as physician, surgeon and academic professor*, *Encephalos*, 52/2015, стр. 37.

Ширење ове идеје на друге области као што су образовање, војни и криминални обезбеђује стварање обогатених друштвених окружења.

Наиме, Влада је показала сараднички став према Српској православној цркви у више ствари, укључујући интеграцију веронауке у образовне установе, укључивање свештенства у оружане снаге, омогућавање верских служби у поправним и медицинским установама, враћање Богословског факултета Универзитета у Београду, и доделу помоћи за завршетак храма Светог Саве у Београду. Корелација између обнове црквене имовине и плаћања пореза Државном комитету за имовину је на сложена, а њихово решавање је међусобно зависно. Осим тога, улога цркве у војним службама Републике Србије има веома значајну улогу. Она обезбеђује унапређење духовног и моралног положаја службеника и може допринети ефикасности у војном служењу.

На крају, иако још увек не постоји успостављеност верске службе у свим наведеним институцијама аутори предлажу да се у Републици Србији исте уведу. Подршка унапређењу улоге и положаја цркве у овим јавним службама захтева поштовање принципа секуларности, континуирану комуникацију између верских и јавних институција, као и промовисање толеранције и равноправног положаја у оним сегментима где постоје обострани интереси. Како би се створило емпатичније друштвено окружење неопходно је улагање и развијање програма и сарадње између црквених заједница и јавних институција уз истовремено стварање верске подршке у јавним службама. На овакав начин неће се само обогатити духовни аспект живота грађана, већ ће се и креирати снажнија и усмеренија заједница.

Литература

- Baloyannis, S. J., *Saint Luke Metropolitan of Simferopol as physician, surgeon and academic professor*, *Encephalos*, 52/2015.
- Gološ, H., Bihorac, A., Džemić, K., *History and religion go hand in hand with society*. Univerzitetska misao-časopis za nauku, kulturu i umjetnost, Novi Pazar, (18) 2019.
- Kourkouta, L., Papathanassiou, I., Koukourikos, K., Iliadis, C., Ouzounakis, P., Krepia, V., Tsaloglidou, A., *Saint Luke the physician, Archbishop of Crimea*, *International Journal of Caring Sciences*, 13(2) 2020.
- [www.hramvaskrsenja.me](https://hramvaskrsenja.me/zitija/zitije-svetog-luka-krimskog). Житије Светог Лука Кримског. Линк: <https://hramvaskrsenja.me/zitija/zitije-svetog-luka-krimskog> (28.11.2023).
- [www.politika.rs](https://www.politika.rs/sr/clanak/362878/Kad-se-osudenic-i-spovedaju). Кад се осуђеници исповедају. Линк: <https://www.politika.rs/sr/clanak/362878/Kad-se-osudenic-i-spovedaju> (29.11.2023).
- Баришић, С., *Српска православна црква и Југославија*, YU Historija, 2018.
- Гавриловић, Д. *Доба употребе: религија и морал у савременој Србији*. Ниш, 2013.

- Генералштаб војске Србије. Верска служба у војски Србије. Линк: https://www.vs.rs/sr_lat/clanak/2E038B9905EE11E5ABAB00163E135070/verska-sluzba (09.11.2023.).
- Карапанцин, С. С., *Утицај војних свеитеника на јачање морала Војске Краљевине Србије у ослободилачким ратовима 1912-1918. године.*, Војно дело, 71(6)2019.
- Минић, В. Љ., Јовановић, М. М., *Религијско васпитање у првом циклусу основног образовања у Србији*, Knowledge: International Journal, 30(2) 2019.
- Мркаја, Б., *Пастирски рад Цркве у затворским установама*, магистарски рад, Сарајево-Фоча-Београд, 2007.
- Цветковић, В., *Да ли је Српска православна црква отуђена институција. Отуђене институције у Србији: теорија и пракса*, 2019.
- Устав Краљевине СХС: обнародован у бр. 142а Сл. новина на Видовдан 28. јуна 1921. у Београду. Линк: http://istorijskenovine.unilib.rs/view/index.html#panel:ppjissue:UB_00138_19210101|page:12.
- Закон о верској настави у народним, грађанским, средњим и учитељским школама у Краљевини Југославији из 1933. Линк: <https://pretraziva.rs/show/prosvetni-glasnik--1933-10-01.pdf> (у даљем тексту: ЗОВН).
- Закон о војсци Србије, Сл. гласник РС, бр. 116/2007, 88/2009, 101/2010 - др. закон, 10/2015, 88/2015 - одлука УС, 36/2018, 94/2019 и 74/2021 - одлука УС.

*Branislav Matić, Priest, Ph.D. Student
Faculty of Law, University of Kragujevac*

THE ROLE OF PRIESTS IN PUBLIC INSTITUTIONS OF THE REPUBLIC OF SERBIA

***Summary:** This paper examines the position of religion in certain public institutions of the Republic of Serbia. The work primarily focuses on education, military service, hospital and prison services. Special emphasis is placed on the importance of religious freedom in the context of these institutions, as well as on the importance of ensuring an adequate position for clergy in order to provide the best support to users. The paper will analyze the position of religion throughout history and in modern society and its contribution to the spiritual and emotional well-being of individuals in specific environments, providing them with support and comfort in difficult times. Through the analysis of these institutions, the paper highlights how cooperation between the state and the Church can contribute to the spiritual and emotional well-being of the citizens of the Republic of Serbia.*

***Keywords:** Church, state, clergy, public institutions.*